



Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

MM ./ riksåklagaren ang. grovt rattfylleri m.m.

(Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 20 september 2017 i mål B 2821-17)

Riksåklagaren har förelagts att svara skriftligen på överklagandet.

Inför avgivande av svarsskrivelsen har ljudfilerna med samtliga förhörspersoner vid tings- och hovrätten inhämtats och lyssnats igenom.

Jag vill anföra följande

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens domslut. Jag avstyrker prövningstillstånd.

Bakgrund

MM har av hovrätten dömts för grovt rattfylleri och grov vårdslöshet i trafik. Påföljden har bestämts till fängelse i 2 månader.

Det åtal som hovrätten därvid funnit styrkt lyder enligt följande.

MM har kört personbil den 8 juni 2015 på olika vägar i Malmö efter att dels ha druckit alkoholhaltiga drycker i sådan mängd att alkoholkoncentrationen i hans blod under eller efter färden uppgick till 1,99 promille, dels ha använt substans innehållande zolpidem, som är narkotika, i större mängd än receptutfärdarens ordination, så att det under eller efter färden fanns narkotika kvar i hans blod.

MM har vidare i sitt påverkade tillstånd framfört fordonet i tätbebyggt område och där kört på flera parkerade personbilar på Roskildevägen.

Därefter har han kört upp på en trottoar och kört på en vägskylt, så att denna åkt iväg och träffat en cyklist som åsamkats svullnad och ömhet på sitt knä, samt en annan personbil som var parkerad på Själlandstorget. Vid tillfället fanns det cyklistar och andra trafikanter vid platsen.

Brotten bör bedömas som grova dels eftersom alkoholkoncentrationen uppgick till minst 1,0 promille i blodet dels då körningen innebar påtaglig

fara för trafiksäkerheten då Maspers förde fordonet på ett grovt oaktsamt sätt och visade uppenbar ligkiltighet för andra människors liv och egendom.

MM begick gärningen rattfylleri med uppsåt.

Tingsrättens dom

MM vitsordade de faktiska omständigheterna men bestred ansvar på den grunden att han under bilkörningen befunnit sig i ett sådant tillstånd att han var omedveten om sitt handlande.

Enligt tingsrätten var vad som var känt om körningen inte så osannolikt att det uteslöt att MM kört bilen under inverkan av somnambulism. Det ankom därför på åklagaren att motbevisa att körningen skett under inverkan av somnambulism.

De av åklagaren åberopade omständigheterna att MM följt HMs råd att gå ut ur bilen, frågat ”hur gick det med bilen” och har en minnesbild av att krocken inträffat vid Roskildevägen saknade enligt tingsrätten relevans då MM kunde ha vaknat till vid krocken så att ett tidigare somnambult tillstånd hävts.

Tingsrätten, som ogillade åtalet, fann att åklagaren inte hade lagt fram sådan utredning som krävs för att det skulle kunna anses vara ställt utom rimligt tvivel att MM begått de åtalade gärningarna uppsåtligen, respektive av oaktsamhet. Det förhållandet att MM fick anses ha varit medveten om att intag av zolpidem i kombination med alkohol ska ske med försiktighet föranledde enligt tingsrätten ingen annan bedömning.

Hovrättens dom

Enligt hovrätten var inte den bevisning som åklagaren åberopat av sådan styrka att åklagaren hade motbevisat MM invändning om att han handlat under somnambulism, förstått så att han skulle ha varit omedveten om vad han gjorde.

Hovrätten uttalade i sina domskäl avseende skuldfrågan vidare följande.

Frågan är om MM ändå kan dömas för gärningarna. Enligt 1 kap. 2 § första stycket brottsbalken ska en gärning, om inte annat är föreskrivet, anses som brott endast om den begås uppsåtligen. I bestämmelsens andra stycke sägs emellertid att om gärningen har begåtts under självförvållat rus eller om gärningsmannen på annat sätt genom eget vållande var tillfälligt från sina sinnens bruk ska detta inte föranleda att gärningen inte anses som brott. Högsta domstolen har uttalat att uppsåtsbedömningen vid självförvållat rus bör ske med tillämpning av vanliga regler (se rättsfallet NJA 2011 s. 563). MM är läkare och har ordinerat zolpidem till sig själv. I sin egenskap av läkare har han givetvis haft kännedom om preparatets verkningar och biverkningar.

I den återopade bipacksedeln gällande zolpidem varnas för bl.a. att kombinera zolpidem med alkohol, att överdosera, att zolpidem har stor inverkan på förmågan att köra bil, att ta läkemedlet mindre än åtta timmar innan utförande av aktiviteter som kräver vakenhet samt att det inkommit rapporter om bl.a. bilkörning i sömnen. Enligt Jerker Hetta, vars uppgifter det inte finns skäl att ifrågasätta, har uppgifter om ogynnsam inverkan av zolpidem med avseende på bilkörning, särskilt tillsammans med alkohol, funnits i den internationella litteraturen sedan åtminstone 2011. Av såväl Jerker Hettas uppgifter som bipacksedeln framgår att användaren av zolpidem ska se till att få sju– åtta timmars oavbruten sömn efter intaget av dosen.

MM har, trots att han berättat att han varit medveten om att det är farligt att kombinera zolpidem och alkohol, medvetet intagit den kombinationen och dessutom tagit mer än ordinerad mängd zolpidem. Den uppkomna effekten kan inte, med hänsyn till vad som nyss sagts, ha varit oväntad för honom. Med hänsyn till detta ska MM omtöckningstillstånd anses självförvållat och han ska därför anses ha varit i sådan grad medveten om sitt handlande att han ska dömas för grovt rattfylleri. Enligt hovrättens mening har MM genom sin körning, där han kört in i flera parkerade bilar samt kört upp på en trottoar och kört på en vägskylt så att den träffat en cyklist, visat prov på grov oaktsamhet. Däremot ger utredningen i målet inte stöd för slutsatsen att MM genom körningen även visat uppenbar ligkiltighet för andra personers liv eller egendom. Han har därmed gjort sig skyldig till vårdslöshet i trafik, som är att bedöma som grov eftersom MM varit grovt oaktsam.

Åtalen är styrkta och MM ska dömas för grovt rattfylleri och grov vårdslöshet i trafik.

Överklagandet till Högsta domstolen

MM yrkar att åtalet ska ogillas eller, i andra hand, att han ska dömas till en icke frihetsberövande påföljd.

Han gör gällande att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar hans överklagande.

Grunderna för min inställning och min bedömning

Ansvar för rattfylleri kräver att gärningspersonen har uppsåt i förhållande till att han eller hon för ett motordrivet fordon efter att ha förtärt alkoholhaltiga drycker i sådan mängd att alkoholkoncentrationen under eller efter färden uppgår till minst 0,2 promille i blodet och vid grovt brott minst 1,0 promille i blodet (4 § och 4 a § lagen [1951:649] om straff för vissa trafikbrott, TBL, och 1 kap. 2 § brottsbalken).

Ansvar för vårdslöshet i trafik förutsätter att bl.a. den som för ett motordrivet fordon i väsentlig mån brister i den omsorg och varsamhet som till förekommande av trafikolycka betingas av omständigheterna. Ansvar för grovt

brott förutsätter att gärningspersonen gjort sig skyldig till grov oaktsamhet (1 § TBL). I båda fallen är det alltså fråga om att det måste föreligga ett medvetet risktagande.

En grundläggande förutsättning för uppsåt är att gärningspersonen befunnit sig i ett *medvetet tillstånd*. En medvetlös person eller en person som befunnit sig i koma eller sömn kan inte utföra en uppsåtlig gärning. Om det för ansvar för oaktsamhet krävs att det varit fråga om ett medvetet risktagande måste samma krav på medvetet tillstånd krävas för ansvar även i de fallen. Det är åklagaren som ska bevisa att uppsåt eller erforderlig oaktsamhet föreligger. Det saknar för denna grundläggande förutsättning betydelse huruvida gärningspersonen själv vållat sitt tillstånd av omedvetenhet. (NJA 2011 s. 563, NJA 2012 s. 45 p. 11-13).

Den för ansvar helt avgörande frågan är således om MM invändning om att han sov under den åtalade bilfärden kan lämnas utan avseende eller annars anses motbevisad av åklagaren.

Av den sakkunnigutredning som finns i målet framgår att det i och för sig kan vara möjligt att t.ex. köra bil under tillstånd av sömn, s.k. somnambulism. Ingen av de sakkunniga har kunnat uttala sig om huruvida MM företagit den aktuella bilfärden i detta tillstånd. Enligt Jerker Hetta kan diagnosen somnambulism inte ställas när personen intagit alkohol. MM agerande och avsaknad av minnesbilder kan enligt Jerker Hetta förklaras av hans berusningsgrad i kombination med Zolpidem.

Jag kan inte instämma i domstolarnas bedömningar att åklagaren i detta fall inte förmått motbevisa MM:s invändning om att han sov från det att han påbörjade bilfärden utanför sitt hem på Ostindienfararegatan 9 i Malmö till dess att bilfärden avslutades med att han körde i in en parkerad bil vid Själlandstorget i Malmö.

Jag vill därvid anföra följande.

Av utredningen framgår att MM under den aktuella måndagen förtärt en större mängd starksprit och tagit flera sömntabletter av preparatet Zolpidem. Han låg och sov när hans hustru ringde vid ca kl. 16.40 och bad honom att hämta barnen från skola och förskola. Enligt hustrun ringde hon två gånger med 20 minuters mellanrum utan att få svar. Tredje gången svarade MM och lät då enligt hustrun pigga på rösten. När hon bad honom åka och hämta barnen svarade han jakande på detta och la därefter på luren. Av utredningen framgår att MM efter samtalet med hustrun satte sig i bilen och påbörjade färden. Det är utifrån målsägandena och vittnenas berättelser samt polisrapport (fup. s. 9) utrett att MM vid kl. 17.40 kom körande på Roskildevägen i sydvästlig riktning där han först körde in i två parkerade bilar för att slutligen vid Själlandstorget köra in i en vägskylt samt i en tredje parkerad bil, varefter färden avslutades. Enligt förhöret med bl.a. målsäganden KV hördes en kraftig smäll när MM

körde in i en av de parkerade bilarna. KV uppger att MM därefter gör en kraftig högersväng för att fortsätta färden som slutar med att han kör in i en vägs skylt (som flyger iväg och träffar KV på vänster knä) och sedan in i ytterligare en parkerad bil där färden avslutades. Att kollisionerna var kraftiga stöds även av de omfattande skador som kan iakttas på dels den bil som MM förde, dels de parkerade bilar som MM körde in i (fup s. 2 samt s. 13 f.).

Enligt karta och vägbeskrivning från ViaMichelin (se bilaga) ligger Själlandstorget ca 1,9 km från MM hem på Ostindiefararegatan 9. Enligt vägbeskrivningen tar det ca 10 minuter att köra den aktuella sträckan. För att åka till den adress där färden avslutades krävs enligt vägbeskrivningen sammanlagt 3 vänstersvängar och 4 högersvängar. Oavsett vilken väg man kör krävs att man korsar Regementsgatan, som är en starkt trafikerad huvudled.

Enligt min uppfattning faller det på sin egen orimlighet att MM först skulle ha talat med sin hustru i sömnen, fortsatt sova och därefter i sömnen fört en personbil ca 1,9 km i rusningstrafik mitt i centrala Malmö utan några incidenter, eftersom dessa uppenbarligen skedde först på Roskildevägen i närheten av Själlandstorget. Den mer rimliga förklaringen är att MM, till följd av höggradig berusning och påverkan av Zolpidem, somnat till vid ratten under färden på Roskildevägen och där tappat kontrollen över fordonet varvid de aktuella trafikolyckorna inträffade. Att MM saknar minnesbilder av åtminstone större delen av färden kan enligt Jerker Hetta förklaras av hans höggradiga berusning. Enligt Jerker Hetta saknar den som företagit handlingar under somnambulism alla minnesbilder av detta. Så kallade flash-backs förekommer alltså inte när någon varit i ett sådant tillstånd. MM har i förhör under förundersökningen uppgett att han hade vissa minnesbilder av bilfärden, vilket han enligt hustrun även berättat om för henne.

Enligt min uppfattning är den av åklagaren åberopade bevisningen om vad som förevarit innan, under och efter körningen av sådan styrka att MMs invändning om att han sovit under hela den aktuella färden framstår som obefogad. Det är därvid styrkt att han haft för ansvar erforderligt uppsåt/oaktsamhet.

Jag instämmer i hovrättens bedömning av rubricering och påföljd. Hovrättens domslut ska därför fastställas.

Prövningstillstånd

Av 54 kap. 10 § rättegångsbalken följer att prövningstillstånd får meddelas endast om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens) eller om det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (extraordinär dispens).

För prejudikatdispens krävs att ett avgörande av Högsta domstolen får generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar.

Som jag angett ovan är det en grundläggande förutsättning att domstolen finner det utrett att gärningspersonen varit i tillräcklig grad medveten om sitt handlande för att uppsåt respektive medveten oaktsamhet ska anses föreligga. Det saknar därvid betydelse huruvida gärningspersonen själv vållat sitt tillstånd av omedvetenhet, t.ex. sömn.

En fråga av intresse är hur en invändning om att en åtalad gärning har skett i sömnen ska behandlas och värderas. En jämförelse kan då göras med innebörden av åklagarens beviskyldighet i förhållande till olika former av ansvarsfrihetsgrunder och liknande invändningar från den tilltalade. Beviskravet vid sådana invändningar har prövats vid flera tillfällen av Högsta domstolen. I rättsfallet NJA 2012 s. 45 uttalar Högsta domstolen bl.a. följande under rubriken ”Beviskravet vid invändning om att gärningen var tillåten på grund av nödvärn, nöd eller någon annan grund som utesluter rättsstridighet”.

14. Åklagaren har bevisbördan även för att den tilltalades gärning var otillåten. Detta innebär att åklagaren ska bevisa att den tilltalade exempelvis inte handlade i en nödvärns- eller nödsituation. Att motbevisa en invändning om nödvärn eller nöd kan i vissa situationer vara ganska besvärligt. Vad det är fråga om är ju att bevisa att en viss situation *inte* har förelegat. Finns det inget som stöder påståendet om att det har rört sig om en nödvärns- eller nödsituation kan en invändning av detta slag dock ofta lämnas utan avseende. Är förhållandena däremot sådana att det kan ha rört sig om ett handlande i nödvärn eller nöd måste motbevisning föras. Åklagarens uppgift blir då att åberopa bevisning av sådan styrka att invändningen framstår som obefogad. Beviskravet är här något lägre än vad som i allmänhet gäller i brottmål (se NJA 1990 s. 210).

I underrättspraxis finns exempel på såväl friande som fällande domar där invändningen om bristande uppsåt på grund av sömn har förts fram. Av formuleringarna i de domarna kan utläsas att den bevisregel som Högsta domstolen formulerat ovan torde ha tillämpats även i dessa fall, vilket framstår som en rimlig ordning.

Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum i Göteborg har på uppdrag av riksåklagaren genomfört en kartläggning av kunskapsläget angående somnambulism och vilken forskning som pågår samt hur sakkunskap lämpligen kan inhämtas när sådana frågor aktualiseras under en förundersökning (Rapport ÅM-A 2015/1229). I rapporten uttalar bl.a. följande (s. 3).

När en invändning om bristande uppsåt på grund av sömn framförs ska åklagaren först ta ställning till om invändningen kan lämnas utan avseende. Om så inte är fallet ska åklagaren motbevisa invändningen och åberopa bevisning av sådan styrka att invändningen framstår som obefogad. För att kunna ta ställning till frågan om

invändningen kan motbevisas bör åklagaren inhämta sakkunskap genom ett expertutlåtande. Den avgörande frågan är sannolikheten för att just den aktuella gärningen har skett i sömnen. För att kunna bedöma det behöver ett antal frågor utredas såsom bl.a. hur själva handlingen gått till och typen av uppvaknande, om den misstänkte varit medveten om vad som hänt, om det skett kommunikation, om den misstänkte har en historik av sömngångarbeteende samt om det förekommit utlösande faktorer som t.ex. bruk av läkemedel, alkohol och/eller droger.

Enligt uppgift från Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum i Göteborg och Malmö är invändningar av förevarande slag numera mer ovanliga. Därtill finns en relativt fast underrättspraxis avseende frågan om hur invändningar av nu förevarande slag ska hanteras av domstolarna. Hur bedömningen blir i det enskilda fallet är i sin tur beroende av hur omständigheterna och bevisningen i det enskilda fallet ser ut. Mot denna bakgrund kan jag inte se att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar nu förevarande överklagande.

Jag avstyrker prövningstillstånd.

Bevisning

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift och med mina synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall prövningstillstånd meddelas.

Anders Perklev

My Hedström

Bilaga

Karta med vägbeskrivning

Kopia till

Utvecklingscentrum Malmö
Utvecklingscentrum Göteborg
Malmö åklagarkammare (AM-10092-16)
Kammaråklagararen Jörgen Larsson
Kammaråklagararen Annika Lindahl